

**TARIK BUĞRA'NIN TEFRIKA HALİNDE KALAN ROMANI
KÜÇÜK AĞA'DA YARIM KALAN ŞANLI TOKADIN HİKÂYESİ:
'ÇOLAK SALİH NİKO İLE HESAPLAŞIYOR'**

Ü. Gülsüm TARAKÇI¹

Özet

Tarik Buğra, Cumhuriyet dönemi sanatçıları içinde Türk tarihini konu alan romanlarıyla tanınmış bir romancımızdır. Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara'da ve Firavun İmanı romanlarında Kurtuluş Savaşı yıllarını ve yeni bir devletin kuruluş macerasını anlatan Buğra, Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor adlı tefrika romanında da aynı konu üzerinde durmakta, bu üç romanında değinmediği noktaları bu eseriyle tamamlamaktadır. Ancak yapılan çalışmalarda bu tefrika romanın göz ardı edilmesi ve hatta bu romandan söz dahi edilmemesi, yapılan ve yapılacak olan çalışmaları eksik bırakacaktır. Bu çalışmada Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor romanının diğer üç romanı hangi noktalarda tamamladığını göstermeye ve böylelikle kurtuluş ve kuruluş serüveninin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ifade etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Tarık Buğra, Kurtuluş Savaşı, Çolak Salih, tefrika roman

**TARIK BUĞRA'S UNPUBLISHED FEUILLETON NOVEL
THE STORY OF UNFINISHED MAGNIFICENT SLAP AT KÜÇÜK AĞA:
'ÇOLAK SALİH NİKO İLE HESAPLAŞIYOR'**

Abstract

Tarik Buğra is a novelist who is well known for his novels about Turkish history in the Republic an period artists. He describes the years of the War of Independence and the founding of a new state in the novels of Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara'da and Firavun İmanı. He also focuses on the same subject in the feuilleton novel named Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor and he completest he points not mentioned in these three novels. However, the fact that this feuilleton novel is ignored and is not even mentioned in the Works done will be in complete. In this study, we tried to show which angles Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor had completed the other three novels. In this way, we tried to express that the whole of the independence and establishment adventure should be taken as a whole.

Keywords: Tarık Buğra, the War of Independence, Çolak Salih, feuilleton novel

¹ Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, tggulsum@hotmail.com.

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatının önemli isimlerinden birisidir Tarık Buğra (1918-1994). Hikâye, roman, tiyatro, gezi, deneme ve fıkra olmak üzere nesrin hemen her türünde eserler vermiş, pek çok ödüller almış ve romanlarının birçoğu da televizyon dizisi olarak ekranlara gelmiştir. Cumhuriyet gazetesinin düzenlemiş olduğu bir yarışmada *Oğlumuz* hikâyesiyle kazandığı ikincilikle dikkatleri çekmiş, asıl ününü ise romanlarıyla kazanmıştır.

Romanlarında Türk tarihini konu edinen Buğra, özellikle 'geçiş dönemi' olarak nitelendirebileceğimiz tarihî süreçler üzerinde durur. *Osmanlık'ta* Selçuklu Devleti'nden Osmanlı Devleti'ne geçiş sürecini ve devlet olma yolunda verilen mücadeleyi, *Küçük Ağa'da* Millî Mücadele dönemini ve kurtuluştan yeni bir devletin kuruluşuna doğru geçen süreci, *Küçük Ağa Ankara'da* romanında Türkiye Cumhuriyeti olarak kurulacak olan yeni devletin doğum sancılarını, *Firavun İmanı'nda* zaferin parlayan ışıklarıyla Ankara'nın başkent olma sürecinde yaşanan çıkar ilişkilerini, *Yağmur Beklerken'de* 1930'lu yıllarda Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş sürecini, *Dönemekte'de* 1946-1950 yılları arasında çok partili hayata geçiş sürecini, *Gençliğim Eyvah'ta* da 1970'lerde yaşanan anarşi olaylarını bir romancı gözüyle yorumlayarak anlatır.

1. *Küçük Ağa Serisi ve Çolak Salih Niko İle Hesaplaşıyor*

Buğra'nın kitaplaşmış romanlarının dışında çeşitli gazetelerde tefrika halinde kalmış, henüz kitaplaşmamış on romanı² daha vardır ki bunlardan *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* ayrı bir önem taşımaktadır. 1984 yılında Tercüman gazetesinde 15 Mayıs ile 5 Temmuz 1984 tarihleri arasında elli bölüm olarak tefrika edilen bu romanın, 'nehir roman' olarak nitelendirebileceğimiz *Küçük Ağa* ve *Küçük Ağa Ankara'da*³ romanlarının bir devamı, hatta tamamlayıcısı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak burada ufak bir ayrıntıyı da belirtmemiz gerekir ki, *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* romanı tek başına da bir roman niteliği taşımaktadır. Yani *Küçük Ağa* ve *Küçük Ağa Ankara'da* romanları biri okunmadan diğeri anlaşılamayacak ve dolayısıyla bir eksiklik oluşturabilecekken bu tefrika roman *Küçük Ağa* serisinden bağımsız olarak da okunabilir. Bu özelliğiyle *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* romanı, 'daldırma tekniği'⁴nin görüldüğü güzel bir örnektir, diyebiliriz. Aynı durum, *Firavun İmanı*

² *Aşk Esirleri*, **Milliyet**, 30 Eylül-9 Aralık 1950, *Tetik Çekildikten Sonra*, **Akın Gazetesi**, 29 Ağustos-8 Ekim 1951, *Ofsayd*, **Akın Gazetesi**, 10 Ekim-13 Kasım 1951, *Sonradan Yaşamak*, **Vatan Gazetesi**, 16 Şubat-23 Mayıs 1953, *İnce Hesaplar*, **Milliyet**, 19 Mart-31 Mayıs 1953, *Abaza Paşa'nın Rüyası*, **Bursa Hakimiyet**, 27Eylül-7 Şubat 1956, *Yanıyor mu Yeşil Köşkün Lambası?*, **Yeni Gün Gazetesi**, 11 Nisan-31 Mayıs 1957, *Ölü Nokta*, **Yeni İstanbul**, 23 Nisan-10 Haziran 1958, *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor*, **Tercüman**, 15 Mayıs-5 Temmuz 1984. (Tuncer 1988: 25-32)

³ *Küçük Ağa Ankara'da* romanı daha sonra *Küçük Ağa* romanıyla bir araya getirilmiş ve Kervan Yayınları'ndan 1977 yılında tek kitap halinde yayımlanmıştır. (Tuncer 1988: 29)

⁴ Mehmet Rifat, Marcel Prost ya da Bir Roman Yaratmak adlı kitabında Prost'un, bütün romanlarında aynı roman kişilerini yinelemesi noktasında Balzac'tan etkilendiğini ve esinlendiğini belirten Barthes'in 'bu tekniği bağıcılıkta kullanılan bir tekniğe *daldırma* (Fr. marcottage) tekniğine' benzettiğini söyler ve şöyle der: 'Dalı gövdeden ayırmadan, köklenmesi için toprağa sokmaktır 'daldırma' tekniği. Barthes bu benzetmeyle, romanın yaratılmasında etkin görünen bir tekniğin kullanılış biçimini de şöyle açıklar: Roman başlangıcında verilmiş olan ve anlamsız gibi görünen bir ayrıntı, romanın sonunda sanki yeni bir kökten 'çıkışmış, filizlenmiş ve gelişmiş' olarak karşımızda belirir. Kuşkusuz, kişiler, son ciltte, yeniden ortaya çıkarken, ana (ilk) kökleriyle de ilişkilerini koparmazlar; 'daldırıldıkları' yeni 'toprak'ta yeniden filizlenirken, ana kök ile yeni kök arasında ilişki kopması söz konusu değildir. Yeni filiz, 'örnek okur'u, kuşkusuz ana kökün vermiş olduğu ilk dalın özelliklerine gönderecek ve örnek okur ilk gördüğü, ilk okuduğu anda pek üstünde durmamış olduğu ayrıntıyı yeniden, yeni özellikler katarak yorumlayacaktır. Yapıtın yorumsal çevrimselliğini oluşturan önemli bir tekniktir bu.' (Rifat 2015: 74-75.)

romanı için de söz konusudur. *Firavun İmanı* romanı da *Küçük Ağa* serisinden hem bağımsız bir romandır hem de bu serinin bir devamı niteliğindedir.

Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor romanı ile *Küçük Ağa* serisi arasındaki organik bağı oluşturan ana unsur kişilerdir. *Küçük Ağa* serisindeki roman kişileri *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor*'da da yer almakta, olaylar bu tefrikada devam etmekte ve nihayetinde de özellikle *Küçük Ağa* romanında okurun zihninde eksik kalan bölüm/ler bu tefrika romanda tamamlanmaktadır. Böylece okur, *Küçük Ağa*'da merak edilen şu soruların cevabını bu tefrika romanda bulabilir: Çolak Salih nerede? Neden ortadan kayboldu? Nereye gitti? Akıbeti ne oldu? Aynı şekilde *Küçük Ağa*'nın roman başkışisi İstanbullu Hoca da, bu tefrikadaki roman kişilerinden birisidir. Yine *Firavun İmanı* romanında İngilizlerin adamı olan Sadi de bu tefrikada önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkar.

Küçük Ağa, *Küçük Ağa Ankara'da* ve *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* romanları bir bütün olarak değerlendirildiğinde Çolak Salih karakteri tüm yönleriyle karşımıza çıkmış olur. Onun *Küçük Ağa*'da çocuk yaşlarda başlayan hikâyesi tefrika romanda 1921'de Sakarya Zaferi'yle son bulur. Bu süreç içerisinde Salih'in çocukluk arkadaşı Niko'yu, sevdiği kız Ruziye'yi ve annesini tanır; savaş sonrası yarım bir insan olarak memleketine dönen o bir zamanların bileği bükülemez Hafızın oğlu demirci Salih'in çöküşüne, bunalımlarına, krizlerine, isyanlarına, derbederliğine tanık olur; Niko'nun ihanetiyle kendine gelişini, uyanışını, bir anlamda yeniden doğuşunu izler; bambaşka bir insan olma yolunda verdiği mücadeleyi ve dirilişini seyrederiz. Yaşama sebebi olarak gördüğü intikam hırsıyla Niko'nun peşine düşüşü, uzun ve zahmetli uğraşlardan sonra onu buluşu ve bütün bir millet adına ihanetinin bedelini ödettiği, kurtuluştan kuruluşa geçen sürecin de işareti olur. Diyebiliriz ki, Niko'nun şahsında bütün azınlıkların bitmiş, tükenmiş, işe yaramaz olarak gördüğü bir millet Çolak Salih'in şahsında şahlanmış ve ihanetin cezası kesilmiştir. Çolak Salih'in Niko'yu alnının ortasından vuruşu, Sakarya Zaferi'nin de kazanıldığı gündür.

Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor romanı, *Küçük Ağa* karakterinin de ortaya konulabilmesi açısından önemlidir. Kuvvâ-i Millîye saflarında *Küçük Ağa* olarak ün yapan İstanbullu Hoca'nın Çerkez Ethem'in isyanını bastırmakta gösterdiği başarı dolayısıyla bizzat Gazi tarafından Ankara'ya davet edilmesinden önce de Hoca'nın kısa bir ziyaret için Ankara'da bulunduğu ve onun Ankara'da cepheden çok daha tehlikeli bir mücadelenin yaşandığına ilk kez bu romanda tanıklık ettiğini görürüz. *Firavun İmanı*'nda ele alınan Ankara gerçeği, diğer bir ifadeyle kurtuluş sonrası zaferin ilk ışıklarıyla beraber Ankara'yı kuşatmaya başlayan vatansever maskesi altındaki riyakârların hikâyesi, bu tefrikada da devam eder. İşte bu riyakârlardan birisi de, *Firavun İmanı* romanında İstanbullu Hoca'nın Çakırsaraylı'nın yanına sığındığı dönemde İstanbul hükümeti tarafından Çakırsaraylı'ya İngiliz silahlarını ve altınlarını teslim etmekle görevlendirilen Sadi'dir. Ancak Sadi kendisini Ankara'da Mehmet Rıza Bey adıyla vatanperver bir zat olarak tanıtmayı başarmış ve kendisini sevdirmiştir. Sadi örneğiyle bu fırsatçıların ince hesaplar uğruna millî menfaatleri feda edişleri, İstanbullu Hoca'yı yeni devletin kuruluş sürecinde Ankara'da olup olmaması gerektiği noktasında çatışma yaşamasına sebep olur. Kalmakla

gitmek arasında ikileme düşer, sonuçta da cepheye döner. Ancak sorumluluk duygusu ağır basacak ve *Küçük Ağa Ankara*'da romanın sonunda İstanbullu Hoca, Ankara'da mebus olarak mücadelesine devam edecektir.⁵

2. Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor Neden Yazıldı?

Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor, Tercüman gazetesinde tefrika edilmeye başlamadan önce romanın haberi ilk sayfadan okurlara şöyle duyurulur:

“Çolak Salih.. o büyük ateşi tutuşturan kıvılcımlardan, o gözü pek Anadolu çocuğunun bir başka görevi daha vardı.. İhanetin ve ihanet odaklarının hak ettikleri cezayı vermek...

İşte ‘Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor’ Küçük Ağa’da yarım kalan o şanlı tokadın ve tarihî görevin tokadı.” (Buğra 1984: 1)

“Edebiyat dünyamızda yarın OLAY var. Ünlü yazar Tarık Buğra, yeni romanı ile tarihimize altın harflerle geçmiş bir devrin insan kesitini verirken edebiyat dünyamıza da bir baş eser daha hediye ediyor.” (Buğra 1984: 19)

Romanın yazılmasındaki amaç da, Buğra'nın ağzından şöyle ifade edilir:

“Tarık Buğra anlatıyor: Küçük Ağa'yı tamamlıyorum. Buğra bu romanı ile Küçük Ağa ve Firavun İmanı'nda anlatmaya çalıştığı Kurtuluş Savaşı döneminin o kitaplarda ele alınmamış kesitlerini vereceğini söylüyor.

Tarık Buğra, Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor romanı için, ‘Gerçi, Çolak Salih de Osmanlı toplumu gibi bir şokla, yani Niko'nun ihanetiyle kendini bulur ama milleti gibi öcünü alamadan kaybolur. İşte bu romanda bu noksanı tamamlamak için çalıştım.’ diyor.” (Buğra 1984: 1)

Romanın tefrika edilmeye başladığı gün, kendisiyle yapılan söyleşide Türkiye'yi bir Ferhatlar ülkesine benzeten Buğra, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yaşanan trajediye değinerek millî mücadelenin kazanılmasında emeği geçen; ancak unutulmuş ya da özellikle unutturulan kahramanların bir anlamda romandaki sembollerinin yaşayabilmesi adına *Küçük Ağa*'da eksik kalan bölümü tamamladığını söyler ve şöyle der:

“-‘Ferhat dağı delerken kimin umurunda? Ama başarmaya görsün, o zaman birtakım dişler gıcırda, birtakım diller tutulur, birtakım çeneler de inadına, harıl harıl işler ve başarıyı küçümsemek, hatta karalamak için çalışır.’

Reis Bey, gün gelecek, gönlü kırık, yaşayışı zor Küçük Ağa'ya bu sözlerle dert ortağı olacaktı.

Bu sözler, aslında, bütün büyük başarıların dramını anlatır. Ve zaferlerden, millet başarılarından sonra kader, ister istemez, mecburen politikaya teslim edilince, dram trajediye döner. Bu evrensel gerçek bizim o muhteşem Kurtuluş Savaşı'mızdan sonra da tekrarlanmıştır.

⁵ Daha geniş bilgi için bkz: (Tarakçı 2011).

Millet, istisnaları yok saydıracak bir bütünlükle dağılmış, ama büyük çoğunluğu o 'birtakım ceneler'den kurtulamamıştır; kötülenmiştir, karalanmıştır; hatta suçlanmıştır, sindirilmiş, bütünlüğümüzden koparılıp atılmak istenmiştir. En azından da, o dağı delenlerden çoğu unutulmuş ve unutturulmuştur. Bütün Türkiye, bir bakıma, unutulan ve unutturulan Ferhad'lar ülkesi olmuştur.

Küçük Ağa'da –roman anlayışının gereği- işte bunlar yoktu: Emine ve Ali Emmi hakkın rahmetine kavuştu. Ama ya Küçük Ağa'nın kendisi? Ve Reis Bey ile ötekiler? Ya Ruziye? Ve Çolak Salih? Yani Ferhad'lar Ordusu'nun, *Küçük Ağa* romanındaki bu sembolleri?

Bütün bu insanları, Küçük Ağa'nın bıraktığı yerlerden ve zamanlardan sonra ne yaptılar, ne oldular ve nasıl yaşadılar?

Zamanla ben bu sorularda Türkiye'nin çok önemli, belki de en önemli meselesinin yattığını düşünür oldum. Ve sadece bir roman yazarı olarak, her şeyden önce, Çolak Salih'in ve Çolak Salih'i Çolak Salih yapan Niko'nun bıraktığı boşluktan rahatsızlık duydum, tedirginleştim; *Küçük Ağa'dan* her söz edişte sancıldım." (Buğra 1984: 7)

Bu tefrika romanı başlı başına bir roman olarak değil, *Küçük Ağa'nın* ikinci baskısına yetiştirmek üzere bir ek olarak daha 1964 yılında yazdığı⁶; ancak yayımlanmasının bir türlü nasip olmadığını ifade eden Buğra, *Küçük Ağadizisinin*⁷ çekimleri sırasında da bu eki ilave etmeyi düşündüğünü; fakat o dönemde karşılaştıkları zorluklar nedeniyle de yine bu gayesini gerçekleştiremediğini belirtir.

3. Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor

Roman, Çolak Salih'in Akşehir'de, Ağır Ceza Reisi Mehmet Bey'le vedalaşmasıyla başlar. Hatırlanacağı üzere Küçük Ağa'yla birlikte Çerkez Ethem'in yanında millî mücadele saflarında yer alan Çolak Salih, ailesinden bir haber alması bahanesiyle Küçük Ağa tarafından Akşehir'e gönderilir. Asıl amaç, Çolak Salih'in Kuvvâ-i Seyyâre içinde yaşananları Kuvvâ-i Millîye'nin istihbarat merkezi olan Alayunt'ta Doktor Haydar Bey'e ve Yüzbaşı Nazım'a iletmesi ve onlardan emir almasıdır. Aslı vazifesini yaptıktan sonra Akşehir'e giden Çolak Salih, Küçük Ağa'nın eşinin evlendiğini öğrenince bu haberi Küçük Ağa'ya asla veremeyeceğini bildiğinden geri dönemez. (Buğra 1998: 378-379) Böyle bir haberle Küçük Ağa'nın yanına varamayacağını çok iyi bilen Çolak Salih'in millet adına yerine getirebileceği tek bir vazifesi kalmıştır: Niko'nun peşine düşmek. İşte Tarık Buğra, Çolak Salih'in *Küçük Ağa'da* bu noktada bıraktığı hikâyesini *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor'da* devam ettirir. Tefrika romanın daha ilk sayfasında Çolak Salih'i Akşehir'den ayrılmak üzere buluruz. Bu ayrılış onu, yaşamakla eş değer tuttuğu hedefine götürecektir: Niko'ya. Tek bir düşüncesi vardır artık: Niko'yu bulup ihanetinin bedelini bütün bir millet

⁶ *Küçük Ağa* romanı 11 Kasım- 1962-25 Mart 1963 tarihleri arasında Yeni İstanbul gazetesinde tefrika olarak yayımlanmış, kitap olarak da ilk baskısı 1963 yılında Yağmur Yayınları'ndan çıkmıştır. İkinci baskısı ise 1970 tarihidir. *Küçük Ağa Ankara'da* romanının tefrikası da 6 Eylül-7 Aralık 1963 tarihleri arasında Yeni İstanbul gazetesinde yapılmış, kitap olarak ise 1966 yılında Türkiye Yayınevi'nden ilk baskısı çıkmıştır. Her iki romanın tek kitap olarak basım tarihi ise 1977'dir. (Tuncer 1988: 27-28) Ancak *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* romanı 1964 yılında yazılıp tamamlanmasına rağmen Küçük Ağa'nın 1970 tarihli ikinci baskısına ilave edilememiş ve 1984 yılında ancak tefrika olarak yayımlanmıştır. Yani eser 20 yıllık bir gecikmeyle sadece gazete okurlarıyla buluşabilmiştir.

⁷ Küçük Ağa romanı, 25 Mart-13 Mayıs 1984 tarihleri arasında 8 bölüm olarak televizyon dizisi olarak ekranlara gelmiştir. (Tuncer 1988: 28)

adına ödetmek. Onun için "Elbette yaşamak Niko demektir, Niko ile hesaplaşmak içindi. Bunun dışında her şey boştu...bomboştu... yoktu... olamazdı." (Buğra 1984)

Niko'yu bulmak için yola koyulmadan önce Ceza Reisi Mehmet Bey'le vedalaşıp helâlleşen Çolak Salih, oradan eve annesinin yanına gider. Annesine gideceğini söyler ve elini öperek ondan da helâllik ister. Gitmesine rıza göstermeyen annesi ne söylese de Salih'i geri döndüremez ve çaresizce boynunu bükür. Konuşmalarına bitişik odadan tanık olan Ruziye de 'Bir Niko'dan ne çıkar?', 'Helâl etmem hakkımı' diyerek Salih'e engel olmak ister⁸; ancak o da Salih'i inadından vazgeçiremez; ölüme gittiğini bildiği Salih'e, hakkım helâldir, diyerek yolundan çekilir.

Salih, Akşehir'den Afyon'a kalkan bir vagona biner ve yol boyunca geçmişini, anasını, Ruziye'yi ve Niko'yu düşünür. Çocukken Niko'yu sahiplenişini, ona kol kanat gerişini, onu bir kardeştan ayrı görmediğini düşünür. Sonra onun ihaneti aklına gelir, çıldırır gibi olur, öfkelenir, ihanetin cezasını kendi elleriyle verme hırsıyla dolar. Niko'yu öldürmedikçe ona sanki kilise gecesinde yüzüne tüküren Lefter'in tükürüğü asla kurumayacak, o tükürükten asla temizlenip arınamayacak, kulağından 'Pis Herif!' nidası asla silinmeyecekmiş gibi gelir. Bir saplantı haline gelen bu düşüncelerden kurtulabilmek için Niko'yu mutlaka bulacak, gerekeni yapacak ya da bu yolda ölecektir.

Tren, yol kesilmesi sebebiyle Çobanlı'da durmak zorunda kalır. İstasyonda cephede birlikte savaştığı bir arkadaşıyla karşılaşan Salih, onun yardımıyla İnebolu'ya giden bir birliğe katılır ve yola devam eder. İnebolu'dan Sinop'a, oradan da bir çatanaya binerek Trabzon'a doğru yola çıkar. Yol boyunca denizin güzelliği ve Karadeniz'in yeşilliği karşısında adeta büyülenen Salih, buralarda Pontus Devleti'nin kurulmak istendiğini hatırlayınca bir anda deliye döner ve 'Bu yerler bizim' diyerek öfkesini bastırmaya çalışır.

Trabzon'a vardığında Niko'yu bulabilmesi için kendisine yardımcı olabileceği söylenen Halis binbaşısı sorarak bulur. İyi bir istihbaratçı olan bu binbaşısı Niko'yu aradığını söyler ve uzun bir süre binbaşısından Niko'yla ilgili kendisine haber ve bilgi ulaştırmasını bekler. Günler süren bu bekleyiş boyunca civar halktan Rum çetelerinin ve Ermeniler'in yaptığı mezalimleri dinleyen Salih, Niko'yu öldürerek mi, yoksa cepheye dönüp savaşarak mı daha faydalı olabileceğini düşünmeye başlar. Duyduklarının yanında Niko saplantısının devrede kulak misali gibi kaldığını hissetmeye, binlerce Niko'nun yanında Akşehirli Niko'nun zerre değer taşımadığını görmeye başlar. Bu düşüncelerle geri dönmeye karar veren Salih, Halis binbaşısından Niko'yla ilgili haber alınca geri dönmekten vaz geçer. Sultan Murad Yaylası'nın ötesinde, sarp bir tepenin yamacında, sekiz on evlik bir köye yerleşen Niko'nun, yetmiş kişilik bir çetesinin de olduğunu öğrenen Salih, binbaşısının verdiği talimatla kahveci Ligor'un yaşadığı köye doğru yola çıkar. Ligor, Niko'ya erzak temin eden, ona haber getirip götüreren bir Rum'dur. Kahveci Ligor'a,

⁸ Çolak Salih'in Akşehir'den ayrılarak Niko'nun peşine düşüşü *Küçük Ağa* romanında yer almaz. Ancak *Küçük Ağa* adıyla ekranlara gelen televizyon dizisinde Tarık Buğra bu konuya yer vermiştir. Dizide Ruziye ile Çolak Salih tren istasyonundadır ve Salih, Ruziye'nin tüm ısrarlarına rağmen Niko'nun peşine düşeceğini ve intikamını almadan dönmeyeceğini söyler. Böylece Niko'dan intikam alma hırsıyla yanan Çolak Salih'in akıbetinin ne olduğunu, onun Niko'nun ardından gidip gitmediğini merak eden *Küçük Ağa* okurlarına Buğra dizi aracılığıyla bir ipucu vermiş olur. İyi bir okur da, dizideki göndermeden hareketle Çolak Salih'in Niko'nun peşinde olduğunu anlar. Salih'in Niko'yu bulup bulamayacağını ve intikamını alıp alamayacağını cevabı da tefrika romanda ele alınmaktadır.

Akşehir'den geldiğini ve Niko'yu aradığını söyleyen Salih, Ligor'un, Niko'yu neden aradığını sorması üzerine Niko'yla çok eski birer dost olduklarını, ona babasından bir haber getirdiğini, ancak bu haberi sadece kendisinin Niko'ya iletebileceğini söyler. Salih'ten hoşlanmayan ve şüphelenen Ligor, bir ulakla Niko'ya haber salar. Ertesi günü de bir atlı grup gelerek Salih'i alır ve Niko'nun yaşadığı köye götürür. Salih'i yüzünde alaycı bir tebessümle sundurmada karşılar Niko. O an, Salih, tetiği çekip Niko'yu vurmaya düşünür; ancak sonradan vazgeçer. Bu işi daha keyifli bir zamana bırakmak ister. İçeri geçerler. Salih, kilise gecesini öncesindeki Salih gibi, gerçekleri göremeyen, saf, aldatılmış Salih gibi davranır ve o saflıkla Niko'ya gülümser. Kendisine getirdiği haberi sorması üzerine de, Manifaturacı Lefter'in kız kardeşine talip olduğunu ve bu talebinde de ısrarcı olduğunu, babasının da kendisine bu haberi iletmesi istediğini söyler. Lefter, kilisedeki toplantı gecesini, kendisinin de bir Osmanlı vatandaşı olduğunu ve bu nedenle Osmanlı Devleti'ne ihanet edemeyeceğini söyleyen, kiliseyi terk ederken de Çolak Salih'in yüzüne 'Pis Herif!' diyerek tüküren Rum'dur. Lefter adını duyar duymaz çılgına dönen Niko'yu Salih sakinleştirir. Niko'nun Lefter'i sevmediğini bildiğini ve bu nedenle Lefter'i öldürttüğünü söyleyen Salih, böylece Niko'nun eskisi gibi güvenini kazanır. Niko'nun yanında kalmaya başlayan Salih'i ayak işlerinde kullanırlar. Bu sürede de Salih, çevreyi gözlemleyerek tanımaya çalışır.

Geldiği günün on ikinci günü büyük bir kutlama yapılacaktır. Yunan Sakarya'dadır. Zafer çiğlikleri atarak kutlamalara başlayan Niko ve adamlarının bilmediği gerçek ise şudur: Atina'nın, Pontus hayalleriyle Trabzon'a uzanan elleri Sakarya'da kırılmıştır. İçkiler içilir, şarkılar söylenir, silahlar atılır. Salih de, Niko'nun meyhanesindeki o eski Salih gibi şarkılara iştirak eder, tek kolunu eskisi gibi Niko'nun omzuna atarak halay çeker. Plakta Salih'in çok sevdiği 'Bu Gece Son Gecem' çalmaya başlayınca da geçmişe dair konuşmaya başlarlar. Niko ezici ve alaycı bir üslupla Salih'e eskiden kuvvetli ve cesur olduğunu, kendisi için de 'Salih'in Niko'su' dediklerini söyleyince Salih, eski Salih olmaktan çıkar ve dik dik konuşarak Niko'yu tasdik eder. Ardından Niko'nun tabancasından bahisle kendi tabancasını eline alır ve Niko'nun tabancasını ateş ederek uçurur. Bir anlık şaşkınlık içinde kalan Niko gerçeği fark etmekte geç kalır ve Çolak Salih tek atışla Niko'yu alının ortasından vurur. Silah sesleri, nara seslerine karışmış, kahkaha ve şarkılar geceyi inletirken Salih usulca pencereden aşağıya atlar ve gecenin karanlığında, içinde büyük bir huzurla, yürüdüğü yolların güzelliğini hissederek 'Bu yerler bizim.' der.

Akşehir'e dönen Salih, Reis Bey'in, annesinin ve Ruziye'nin karşısına sağ kolunu kaybetmiş ancak gururunu ve şerefini kurtarmış Hafızın oğlu demirci Salih olarak çıkar.

Diğer taraftan, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor*'da Küçük Ağa'nın Küçük Ağa'da bahsedilmeyen hikâyelerini de öğreniriz. Küçük Ağa, kısa bir ziyaret için Ankara'dadır. Yeni tanıştığı ve çok sevdiği Hasan Basri Bey'le buluşmaya giderken yolda ayaküstü konuşan bir grubun arasında Sadi Bey'i görür. Sadi Bey, kendisi Çakırsaraylı'nın yanında bulunduğu dönemlerde Çakırsaraylı çetesine İngiliz silahları ve altınlarını getiren kişidir. İngilizlerin ve belki de Damat Ferit Paşa'nın adamı olan Sadi'nin Ankara'da bulunması, Küçük Ağa'yı hayrete düşürür. Onu dehşete düşüren ise, Sadi Bey'in kendisini Mehmet Rıza Efendi adıyla tanıtır herkesçe vatanperver bir zat olarak bilinmesi ve sevilmesidir. Sönen İstanbul'un karşısında yeni doğan bir

başkent vardır ve zaferin kazanılacağına anlaşılmasıyla da Ankara fırsatçıların, riyakârların, çıkarıcıların mekânı olmuştur. Millî menfaatlerin ihtiraslara, hırslara, entrikalara kurban edilecek olmasının endişesini duymaya başlayan Küçük Ağa, bir an kurtuluş davasına bütün samimiyetiyle katılan ve canla başla mücadele eden Çolak Salih'i, Ali Emmi'yi ve adı bilinmeyen daha pek çok kahramanı düşünür. Ankara'yı kuşatmaya başlayan bu fırsatçıların karşısında gerçek vatanseverlerin bir avuç kalacağını ve onların iğrenç oyunlarına kurban olacaklarını görür gibi olur. Zafer sonrası verilecek mücadelenin cephede verilen mücadeleden daha çetin olacağını anlar. Bu endişeler ve korkularla, Ankara'dan ayrılır.

Bursa düşmüştür. Yunan, kanlı ve iğrenç eylemlerine ara vermeden devam ederek Sakarya'ya doğru yürümektedir. Bursa'nın düşmesi üzerine Meclis kürsüsü siyah bir örtüyle örtülür. Meclis'te, mebuslar da bu zor günlerde kendilerince bir kurtuluş yolu, bir sarılacak dal aramaktadır. Ümitsizliğin sebep olduğu bu arayışlardan birisi, kimi mebuslara göre yakında Azerbaycanlılar'la beraber bir Rus ordusunun Türkiye'nin imdadına yetişeceği inancıdır. Kimilerine göre de Amerikan mandacılığı ya da İngiliz mandacılığıdır. Dışarıdan gelenlerin propagandalarıyla çeşitli ağızlardan yaptırılan bu yorumların faydasızlığını kürsüye çıkarak gür bir sesle haykıran Paşa, asıl mücadeleyi milletin kendisinin vereceğini söyler ve bütün Garp milletlerini özellikle savaş meydanlarında çok iyi tanıdığını vehiçbir millette Türk milletindeki kadar manevî bir üstünlüğün olmadığını vurgular. Türkiye'yi kurtarmak için yardıma gelecek ya da el uzatacak hiçbir ülke yoktur. Çünkü Türkiye, Doğu için de Batı için de çökmek üzere olan ve en büyük payı kapma yarışının yapıldığı gözden çıkarılmış bir ülkedir. Bu nedenle ahlanıp vahlanmadan, son ana kadar, birlik içerisinde ayakta kalmayı başarabilmek lazımdır. Bir dönemeçten geçen Türkiye er ya da geç kurtuluşa erecektir, önemli olan buna inanmak ve bu ümidi kaybetmemektir. Kürsüye her çıkışında duruşu ve sözleriyle Meclis'e güven ve cesaret veren Paşa'yı zaman zaman anlayamayan, ondaki mânâyı ve amacı sezemeyenler de vardır. Paşa'nın kendisini yapayalnız hissettiği zamanlar vardır. Tek inandığı ve güvendiği, milletteki istiklâl aşkıdır.

Yunan Sakarya'ya gelmiştir. Yunan Polatlı önlerindedir. 'Mustafa Kemal'e son, Türkiye'ye son. Büyük Yunanistan'a ve Pontus'a selam' nidalarıyla Atina ve dünya zafer çığlıkları atmaya başlamıştır. Türkiye bıçak sırtındadır. Son ana kadar son vatan toprağı müdafaa edilecek, ölünerse de öyle ölünecektir. Meclise Garp Cephesi Karargâhı'ndan bir telgraf gelir. Yunan Sakarya'da bozguna uğratılmıştır. Zafer Türkiye'nindir. Pontus hayalleri artık tuzla buz olmuştur. Bu gece, Çolak Salih de Trabzon'da, bütün bir millet adına son sözü söyleyecektir: 'Bu yerler bizim.'

4. Çolak Salih'in Niko ile Hesaplaşması Ne Anlama Geliyor?

Pek çok yazarın gönlünde, yıllarca içinde büyüttüğü, geliştirdiği, adeta onun varlığı için yaşadığı ve zamanı geldiğinde de yazmak için karşı konulamaz bir güçle kâğıda döktüğü büyük bir konunun olduğuna inanan Tarık Buğra, kendisi için bu konunun Kurtuluş Savaşı olduğunu ifade eder. Milli mücadele döneminde henüz daha çocuk yaşta olan Buğra, altmış yıl sonra kaleme alacağı *Küçük Ağa*'yı, üç üç buçuk yaşından itibaren tanık olup duyduklarıyla, görüp hissettikleriyle yazmaya başladığını söyler. Buğra, bir roman karakteri olarak Çolak Salih'e

can veren gerçek kahramanın kim olduğunu da ilkököl dönemine ait bir çocukluk anısına yer vererek şöyle anlatır:

“Babamı bazı akşamlar, bürosundaki arka odada, ‘Topal Gazi’ dedikleri bir adamla, bir iki kadeh parlatırken bulurdum. Bu da benim onuruma dokunurdu: Babam büyük adam.. en sayılan..elbette.

Ötekine gelince, adı üstünde işte..döküntünün biri. Kötü giyimli üstelik. Gazi’den kime ne? Okul çocuğuyum ben: Gazi’nin bir Mustafa Kemal Paşa’nın yanında anlamı var. Kısacası, onuruma dokunuyordu işte, babamın onunla arkadaşlığı! Bir akşam yine beraberdiler ve ben, ondan ayrılınca, söyledim bu duygumu babama. Ve.. yüzümde.. rahmetlinin yediğim dört tokattan birisi..çarşının ortasında patlayıverdi; ama patlayan bir şey daha vardı; babamın sesi:

-Kim o adam, biliyor musun?

Ve eve gidince beni bir odaya çekip anlattı Topal Gazi’nin kim olduğunu. Kısacası, kestirmeden elbette; ama Küçük Ağa’mın, Küçük Ağa’dan çok sevdiğim Çolak Salih’i –işte o zaman- oğulduruğa düşmüştü sanırım.” (Buğra 1976: 113-114; Buğra 1995: 194.)

Gerçek hayatın içinden alarak kurguladığı Çolak Salih karakterini Buğra’nın neden bu denli sevdiğinin ve önemsedığının cevabını da onun şu sözlerinde bulabiliriz sanırım:

“Çolak, benim için Osmanlı İmparatorluğu’nun simgesi olmuştur: Ve ben, onun uyanışında zaferin gerçek anlamını bulmuşumdur. O bedeni Osmanlı, o ruh yapısını da devletler kuran millet gibi gördüm.” (Buğra 1976: 115)

Irak Cephesi’nde Kutülammare’de savaşmış ve sağ kolunu kaybetmiş olan Salih, ‘sağ kulak yarım, yanak paramparça, yırtılmış dudağın aralığından görünen kırık dişler’le (Buğra 1998: 24) adeta yüzü paçavraya dönmüş bir halde memleketi Akşehir’e gelir. Artık o, eskisi gibi güçlü, bileği bükülemez *Hafızın oğlu demirci Salih* değil, bir enkaz yığıdır. Artık *Çolak Salih*’tir. Sağ kolunun olmayışı ona büyük bir acı verir; kendisini yarım görür. Çocukluk arkadaşı Niko’yla düşüp kalkmaya başlar, onunla meyhaneye gider, sabahlara kadar içer, şarkı söyler. Savaşın izlerini bedeninden ve ruhundan silemeye de serserî hayatıyla kendisinden, düşüncelerden kaçmaya çalışır. ‘*Utan len Hafızın oğlu utan. Koca Memalik-i Osmaniye senden beter oldu, bin beter oldu. Kızı kırık İtalyan askeri gelmiş tâ Akşehir’e dayanmış da Hafızın oğlu kolundan budundan konuşur.*’ (Buğra 1998: 40) diyen Ali Emmi, Salih’i kendisine getirmeye çalışsa da başarılı olamaz. Bir gece kilisede azınlıkların yaptığı gizli toplantıya tanık olur ve Karadeniz’de Pontus Devleti’ni kurma çalışmalarının olduğunu öğrenir. Niko’nun bu davanın ateşli bir savunucusu olduğunu görür ve dehşete kapılır. Kendisini Osmanlı olarak gören Lefter’in devlete ihanet edemeyeceğini söylemesi ve kiliseyi terk ederken Salih’i görüp kendinden utan dercesine yüzüne tükürmesi ve ardından ‘*Pis Herif!*’ diyerek kendisini aşağılaması Salih’in gerçekleri görmesine vesile olur.

Osmanlı Devleti de, tıpkı Salih gibidir. Devlet de, pek çok cephede girilen savaşlardan kolu kanadı kırılmış bir halde çıkmış ve ayakta durmaya çalışmaktadır. Niko’nun Salih’e ihaneti gibi azınlıklar da devlete karşı ihanet içerisine girmişlerdir. Salih’in derbeder hayat sürmesine meydan vererek onun bir anlamda gözünün açılmasına mani olup elini koluna bağlayan Niko gibi, Osmanlı Devleti’nin elini kolunu bağlayanlar da İngilizler olur. Çolak

Salih'in Niko'nun ihanetiyle birlikte kendisine gelmesiyle başlayan süreç, Osmanlı ruhunun yeniden dirilmesi demektir. Bir enkazdan yeni bir beden can bulması demektir. Osmanlı Devleti'nden yeni bir devletin doğuşu demektir.

SONUÇ

"Toplum kaderinin, yani bağımsızlığın insana ve insanın hürlük kavramına, yeteneği ile bağlantılı olduğu"na (Buğra 1976: 115, Buğra 1995: 197) inanan Tarık Buğra, *Küçük Ağa*, *Küçük Ağa Ankara'da*, *Firavun İmanı* ve *Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor* romanlarında bu inancını sanatsal bir dille okura sunmuştur. O, yarattığı Çolak Salih ve Küçük Ağa karakterlerini 'insan-toplum', 'insan-devlet' ilişkisi üzerinde temellendirerek onlara kurgu dünyasında işlevsellik kazandırmış ve yine bu karakterler aracılığıyla bir milletin kurtuluş ve yeni bir devletin kuruluş macerasını bu dört romanında tamamlamıştır. Ayrıca Türk tarihi açısından büyük önem taşıyan Kurtuluş Savaşı'nı roman diliyle tartışan Tarık Buğra'nın, bir tarih felsefesine kapı araladığı da söylenebilir.

Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor romanını, "..bize istiklâlimizi miras bırakanlara büyük minnet ve şükran borcumuzu, karınca kararınca ödeyebilme, hiç değilse rahmetle anma arzusunun (bir) ürünü" (Buğra 1984: 7) olarak kaleme aldığını söyleyen Tarık Buğra, kendi adına tarihe olan vefa borcunu böylelikle ödemiş olur. Bizler de, kütüphanede gazete arşivleri arasında bir anlamda ölüme terk edilmiş olan bu tefrika romanı gün yüzüne çıkarıp okurlarına ulaşmasına vesile olursak, sanırım, hem tarihe hem de Tarık Buğra'ya olan vefa ve şükran borcumuzu ödemiş oluruz.

KAYNAKÇA

Buğra, Tarık (1976). "Kurtuluş Savaşı: Niçin ve Nasıl?" *Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*. 34 (298). 113-114.

Buğra, Tarık (1984) "*Çolak Salih Niko ile Hesaplaşıyor*". Tercüman. (15 Mayıs-5 Temmuz).

Buğra, Tarık (1995). *Politika Dışı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Buğra, Tarık (1998). *Küçük Ağa*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Rifat, Mehmet (2015). *Marcel Prost ya da Bir Roman Yaratmak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tarakçı, Ü.Gülsüm (2011). *Tarık Buğra'nın Türk Tarihinde Kuruluşu Konu Alan Romanlarındaki Başkişilerin Yaşadıkları Değişim Olgusu*. Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

